

Мовностилістичні аспекти комп'ютерної термінології в офіційно-діловому дискурсі

Геннадій Вознюк

Кафедра української мови, Національний університет «Львівська політехніка», вул. С. Бандери, 12, Львів, 79013, УКРАЇНА,
E-mail: hl.voz@ukr.net

Ірина Ментинська

Кафедра української мови, Національний університет «Львівська політехніка», вул. С. Бандери, 12, Львів, 79013, УКРАЇНА,
E-mail: imentynska31@ukr.net

The article deals with linguistic and stylistic problems of computer terminology; particular attention is paid to breaking of lexical, morphological, grammatical, syntactical in official discourse of the business.

Ключові слова: комп'ютерна термінологія, мовностилістичні проблеми, лексичні норми, морфологічні норми, словотвірні норми, синтаксичні норми, орфографічні норми.

Вступ

Під поняттям офіційно-ділового дискурсу розуміємо, що це форма комунікації, що задовільняє потреби спілкування в державному, суспільному, політичному, діловому житті, визначається аргументацією; форма, у якій домагання значущості, що стали проблематичними, стають темою обговорення. Характерною тенденцією офіційно-ділового дискурсу останнім часом є намагання вести різноманітну документацію, зокрема інструкції до використання, заявки, супровідні листи, технічні вимоги, технічні паспорти, накладні тощо, українською мовою та згідно з чинним правописом і нормами української мови. Культура офіційно-ділового дискурсу передбачає: чітке дотримання загальноприйнятих форм і вимог ділового спілкування (щодо оформлення ділових паперів, наявності належних реквізитів, набору стандартних слів і фраз); відповідність мовних засобів стильовому призначенню, тобто офіційно-діловому стилеві (уникнення розмовно-просторічних, емоційно забарвлених, жаргонізмів, образно-метафоричних зворотів тощо); дотримання норм літературної мови, уникнення росіянізмів, вулгаризмів та інших ненормативних слів і форм; однозначність висловлювання; логічність формулювання думки, чіткість і послідовність викладу, стислість, лаконічність висловлення думки, об'єктивність викладених фактів, обґрунтованість висновків і пропозицій.

Сьогодні, в епоху глобальної комп'ютеризації сфери комунікації, зокрема офіційно-ділових стосунків, комп'ютерна термінологія дедалі активніше проникає в цю сферу. Отож можна навести низку комп'ютерних термінів, які є достатньо відпрацьованими в українськомовному офіційно-діловому дискурсі: маркований замість маркірований список, налаштування параметрів замість настройка параметрів, очистити кошик замість корзину, сортування замість сортировка, кнопкова форма замість кнопчна форма, плавучий об'єкт замість

плаваючий об'єкт, параметр зображення замість зображаючий параметр, блок керування замість керуючий блок, значуща позиція замість значуча позиція, копіювальний замість копіюючий, корпус-шумопоглинач, шумопоглинальний корпус замість шумопоглинаючий корпус, супроводжуюча графіка – супровідна графіка, лінійна діаграма замість лінійчаста діаграма, доповнювальна операція замість доповнююча операція, а також адаптера замість адаптеру; сервера замість серверу; елемент циклу замість елемент цикла; умови повторного запуску замість умови повторного запуску; вид шрифту замість вид шрифта; заповнення трафарету замість заповнення трафарета; аналого-цифрове перетворення сигналу замість аналого-цифрове перетворення сигналу; на екрані дисплея замість на екрані дисплею; довжина відрізка замість довжина відрізка тощо.

I. Мета дослідження

Метою статті є простежити вживання комп'ютерних терміноодиниць та терміносполук в офіційно-діловому дискурсі й проаналізувати певні типи можливих помилок на різних мовних рівнях, а також дати рекомендації щодо їх виправлення.

Актуальність дослідження зумовлена потребою дотримання належного рівня культури професійно-ділового спілкування.

Тему уніфікації та стандартизації комп'ютерних термінів висвітлено в працях Сербенської О.А. «Терміни і вирази з інформатики», Пшеничної Л.Е. «Англо-український глосарій: українські мовні засоби на позначення утьмаків сфери інформаційних технологій», Рожанківського Р. В. «Інформаційна мова та інформаційні терміни програмного продукту Ворд компанії МАЙКРОСОФТ», Ніколаєвої А.О. «Структурно-семантична характеристика термінології програмування, комп'ютерних мереж та захисту інформації», Кульчицького І.М. «Проблеми функціонування української мови в комп'ютерних технологіях», «Інформатика етимологія назви та історія розвитку», Ментинської І.Б. «Мовностилістичні проблеми комп'ютерної термінології» [2] тощо. Також сучасна українська комп'ютерна термінологія має певні набутки у лексикографічному опрацюванні, зокрема відзначимо: «Англо-український словник-довідник скорочень у галузі комп'ютерної техніки» (автор В. Карачун) [3]; «Короткий англо-український тлумачний словник з комп'ютерної техніки» (укладачі Р. Сіренко та ін.) [4]; «Англо-український словник з інформатики та

обчислювальної техніки» (автор О. Косак) [5]; «Англо-український тлумачний словник редакційно-видавничої комп'ютерної термінології» (автор В. Шевченко) [6], «Англійсько-український глосарій виробів Microsoft®» за редакцією Б. Рицара [7], «Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, Інтернету і програмування» [8] тощо.

II. Основні результати дослідження

Незважаючи на досить-таки ґрунтовне опрацювання комп'ютерної термінології, спостерігаємо деякі типові помилки та відхилення від норми на різних мовних рівнях в офіційно-діловому дискурсі.

На лексичному рівні наявні такі помилки:

а) уживання словосполук у невластивому для контексту значенні:

Неправильно	Правильно
розпакування блоків системних, які знаходяться при температурі нижче ніж 0°C... (із інструкції до застосування)	розпакування системних блоків, які є (перебувають) за температури нижче ніж 0°C...
що знаходяться на жорсткому диску блоку системного (із технічних умов)	що перебувають (є) на жорсткому диску системного блока
іонізація оточуючого повітря відбувається... (із технічного паспорта)	іонізація навколишнього повітря відбувається...
системні блоки відносяться до групи 1 згідно з ГОСТ 21552 (із технічних умов)	системні блоки належать до групи 1 згідно з ГОСТ 21552.
об'єм оперативної пам'яті об'єм накопичувача об'єм відеопам'яті (із технічних умов)	обсяг оперативної пам'яті обсяг накопичувача обсяг відеопам'яті
позначення блоків системних утворюється наступним чином (із інструкції до застосування)	позначення системних блоків здійснюють таким чином
всі пред'явлені блоки системні (із інструкції до застосування)	всі подані, наявні системні блоки
базове програмне забезпечення блока системного повинно включати: операційну систему... (із технічних умов)	базове програмне забезпечення системного блока має операційну систему... краще: до базового програмного забезпечення системного блока входить (належить) операційна система...
для даного виду програмного забезпечення (із технічних умов, із технічного паспорта)	для цього (такого) виду програмного забезпечення

б) невиправдане використання тавтології. Нормативну тавтологію як стилістичний засіб часто застосовують у художньому, іноді публіцистичному та розмовному стилях. В офіційно-діловому стилі тавтологія є ненормативною, оскільки ускладнює сприймання тексту, заплутує думку, свідчить про низький рівень мовної культури.

Неправильно	Правильно
збережуваність системних блоків при транспортуванні і зберіганні (із технічних умов) системних блоків	зберігання системних блоків під час транспортування
комплект програмного забезпечення замовляє замовник при замовленні	комплект програмного забезпечення визначає клієнт під час замовлення (або в замовленні)

На морфологічному рівні:

а) проблемним залишається вживання закінчень -а(-я); -у(-ю) родового відмінка однини в терміноодинацях чоловічого роду II відміни. Особливістю вживання родового відмінка однини цих іменників є варіантність закінчень -а(-я)/-у(-ю). Слід зважати, що вибір закінчення залежить від лексичного значення слова, морфемної будови та наголосу (детальніше це питання окреслено в нашій статті [8]):

системного блоку – слід уживати блока;
безпечного монтажу – слід уживати монтажу;
жорсткого диску – слід уживати жорсткого диска;
домена – слід уживати домену;
модему – слід уживати модема;
акроніму – слід уживати акроніма;
браузеру – слід уживати браузера;
макроста – слід уживати макросу;
інтерфейса – слід уживати інтерфейсу;
гігабайту – слід уживати гігабайта;
інформаційного ресурса слід уживати слід уживати інформаційного ресурсу;
б) ненормативне вживання роду іменників

Неправильно	Правильно
Блоки системні повинні витримувати дію електро-статичних розрядів по ступені жорсткості... (із інструкції до застосування)	Системні блоки повинні витримувати дію електро-статичних розрядів за ступенем жорсткості... (іменник ступінь в українській мові належить до чоловічого роду)
ланцюгова дріб неперервна дріб...	ланцюговий дріб, неперервний дріб... (іменник дріб в українській мові належить до чоловічого роду)
друга щабель	другий щабель (іменник щабель в українській мові належить до чоловічого роду)

в) ненормативне вживання активних дієприкметників теперішнього часу. Утворені від перехідних дієслів активні дієприкметники теперішнього часу не відповідають нормам сучасної української мови. Їх доцільно замінювати:

підрядним реченням чи іншим описовим зворотом: атакуючий вірус слід уживати вірус, що атакує; непрацюючий принтер – слід уживати принтер, що не працює;

іменником: попереджуючий сигнал – слід уживати сигнал попередження, управляючі дані слід уживати дані керування, надаючий доступ в Інтернет – слід уживати надавач Інтернет-послуг;

іменниками-прикладками: координуючий адміністратор слід уживати адміністратор-координатор, трансляюча програма – слід уживати програма-транслятор;

прикметником з іншою основою або спільнокореневим словом ведучий програміст – слід уживати провідний програміст; інформуюча ємність – слід уживати інформаційна ємність; затримуючі програми – слід уживати гальмівні програми; копіюючі прилади – слід уживати копіювальні прилади;

дієприкметником: завантажуюча програма – слід уживати завантажувальна програма;

дієприслівниковим зворотом: Працююча програма надає доступ... –слід уживати Працюючи, програма надає доступ...

В офіційно-діловому дискурсі спостерігаємо:

Неправильно	Правильно
оперативного запам'ятовуючого пристрою (із інструкції до застосування, із супровідного листа)	оперативного запам'ятовувального пристрою
доповнююча операція (із технічних умов)	доповнювальна операція
керуючий блок (із технічного паспорта)	блок керування
зображаючий параметр (із супровідного листа)	параметр зображення

На синтаксичному рівні:

а) недоцільне вживання пасивних конструкцій. Сучасне офіційно-ділове та науково-технічне мовлення містить багато дієслівних форм на -ться, -ся [9, с. 247]. Такі синтаксичні терміносполуки знеособлюють мовлення, усувають активного діяча, який замість підмета стає додатком, відтак роль підмета виконує неживий об'єкт. Це суперечить як логічним, так і граматичним нормам української мови.

Неправильно	Правильно
встановлення пристрою погоджується замовником (із технічних умов, інструкції до використання)	встановлення пристрою погоджуємо або погоджують (погоджено) із замовником
наявність кожної функції	наявність кожної функції

та конфігурація пристроїв погоджується замовником (із технічних умов, технічного паспорта)	та конфігурацію пристроїв погоджує замовник або погоджено із замовником
наданими виробником для даного виду програмного забезпечення (із технічних умов)	надав виробник для цього виду програмного забезпечення
Драйвери надаються розроблювачем	Розробник надає драйвери

б) ненормативні прийменникові конструкції [9, С. 263]:

конструкції з прийменником по вживаємо з місцевим та знахідним відмінками, що вказують на місце чи предмет (обтікання по контуру), мету дії (по допомогу до оператора), час, період (по обіді), вид чи сферу діяльності (наказ по інституту), міру, кількість, ступінь дії (по горизонталі) тощо;

конструкції з прийменником при вживаємо з місцевим відмінком, що вказує на просторову близькість (комп'ютер при принтері), підпорядкованість або належність комусь, чомусь (системний блок при дисководі), обставини, за яких щось відбувається (працювати при освітленні монітора), у значенні «незважаючи на». Оскільки такі конструкції мають відтінок розмовності, то в офіційно-діловому та науковому стилях їх використовуємо обмежено.

У багатьох випадках доречно використовувати безприйменникові або інші властиві для української мови конструкції: вирізняється за ступенем жорсткості краще вирізняється ступенем жорсткості. В офіційно-діловому дискурсі спостерігаємо такі конкретні хиби:

Неправильно	Правильно
при кваліфікаційних випробуваннях блоки системні перевіряють... (із технічних вимог)	Під час кваліфікаційних випробувань системні блоки перевіряють ...
конкретний комплект постачання системного блока повинен відповідати складу (за номенклатурою та кількістю), визначеному замовником при замовленні(із технічних вимог)	конкретний комплект постачання системного блока повинен відповідати складу (за номенклатурою та кількістю), який визначив клієнт під час замовлення
системні блоки перевіряють на відповідність вимогам (із технічних вимог)	системні блоки перевіряють на відповідність до вимог...
збережуваність копіювальної техніки при транспортуванні і зберіганні (із технічних вимог)	зберігання копіювальної техніки під час транспортування та експлуатації
приклад позначення при замовленні блока системного(із технічних вимог)	приклад позначення під час замовлення системного блока

знаходяться при температурі нижче ніж 0°C (із технічних вимог)	перебувають за температури нижче ніж 0°C
блоки системні повинні витримувати дію електростатичних розрядів по ступеню жорсткості (із технічних вимог)	блоки системні повинні витримувати дію електростатичних розрядів за ступенем жорсткості
зберігати працездатність при допустимих відхилах параметрів напруги та частоти згідно з ГОСТ 13109 (із технічних вимог).	зберігати працездатність за допустимих відхилень параметрів напруги та частоти згідно з ГОСТ 13109
середній наробіток на відмову блоків системних при умові проведення технічного обслуговування повинен бути не менше ніж 15000 год (із технічних вимог)	середній наробіток на відмову системних блоків за умови проведення технічного обслуговування повинен бути не меншим ніж 15000 год.
за згодою замовника, інсталяційний комплект основного та додаткового програмного забезпечення постачається у вигляді фізичних носіїв чи електронних копій (із технічного паспорта)	за згодою замовника, інсталяційний комплект основного та додаткового програмного забезпечення постачають як фізичні носії чи електронні копії
передача аналогового сигналу по каналах зв'язку (із заявки)	передача аналогового сигналу каналами зв'язку

в) непрямий порядок слів. В офіційно-діловому стилі непрямий порядок слів може змінити, спотворити зміст сказаного і спричинити двозначність повідомлення (Комп'ютери атакують невідомі віруси – слід уживати Невідомі віруси атакують комп'ютери)

В офіційно-діловому дискурсі зауважено:

Неправильно	Правильно
драйвер надає розробник	краще: розробник надає драйвер
цілісність набору ідентифікує дописувач	краще: дописувач ідентифікує цілісність набору
трафік керує і контролює центральний вузол	краще: центральний вузол керує трафіком і контролює його

Висновки

Отже, аналіз уживання комп'ютерної термінології в офіційно-діловому дискурсі показав, що у сучасному українському офіційно-діловому дискурсі активно використовують комп'ютерні терміноодиниці та терміносполуки;

виявлено певні хиби та неточності на лексичному мовному рівні (уживання терміносполук у невластивому контексті, невиправдане використання тавтології);

частими є порушення граматичних норм (ненормативне вживання роду іменників, закінчень родового відмінка однини іменників II відміни чоловічого роду, ненормативне вживання активних дієприкметників теперішнього часу, невдале використання пасивних конструкцій та непрямого порядку слів, ненормативне вживання прийменникових конструкцій).

Відтак, щоб не спотворювати змісту службового документа, зберегти чіткість, зрозумілість, однозначність висловлювань, слід використовувати доречні, лексикографічно опрацьовані комп'ютерні терміни, що відповідають нормам української мови, а також вимогам офіційно-ділового та науково-технічного мовлення.

Література

1. Куньч З.Й. Універсальний словник української мови./ З.Й. Куньч. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 848 с.
2. Ментинська І. Мовностилістичні проблеми української комп'ютерної термінології / Вісник Національного університету «Львівська політехніка» № 709. Проблеми української термінології. Львів. – Вид-во Львівська політехніка. – С 92-95.
3. Англо-український словник-довідник скорочень у галузі комп'ютерної техніки [авт.-уклад. В.Я.Карачун] – К.: Знання, 2000. – 158 с.
4. Короткий англо-український тлумачний словник з комп'ютерної техніки [уклад. Р.Р. Сіренко та ін.] – Львів: Вид. центр ЛНУ імені І. Франка, 2005. – 96 с.
5. Англо-український словник з інформатики та обчислювальної техніки [авт.-уклад. О.М. Коссака]. – Львів: СП «БаК», 1995. – 304 с.
6. Англо-український тлумачний словник редакційно-видавничої комп'ютерної термінології: Понад 5000 слів, словосполучень і скорочень найпоширеніших термінів [авт.-уклад. Шевченко В.Е.]. – К.: Либідь, 2006. – 319 с.
7. Англійсько-український глосарій виробів Microsoft®: громадська редакція [за ред. Б. Рицара] – Львів: ЕКОінформ, 2006. – 208 с.
8. Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, інтернету і програмування./ Е.М. Проїдаков, Л.А. Теплицький. Вид.1. – К.: Видавничий дім "СофтПрес", 2005. – 552 с..
9. Ментинська І. Комп'ютерна термінологія: особливості вживання деяких морфологічних категорій/ І. Ментинська // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: філологічні науки. – Луцьк: Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, 2013. – № 1 (250). – С. 63 – 67.
10. Фаріон І.Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (Науково-навчальне видання): [монографія]/ Ірина Дмитрівна Фаріон. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. – 328 с.